ELEMENTE DE SINTAXĂ ŞI DE SINONIMIE ÎN TOPONIMIE (COMUNA FILIPEŞTI, JUD. BACĂU)

ELENA DĂNILĂ

În cadrul cercetării filologice româneşti, toponimiei i se acordă în ultimul timp o atenţie deosebită, un interes special prezentând, şi pentru gramaticieni, comportamentul sintactic al toponimelor la nivelul limbii vechi şi populare.

În lucrarea de faţă ne propunem să analizăm anumite aspecte ţinând de sintaxa şi sinonimia faptelor toponimice înregistrate în cursul unor anchete care s-au desfăşurat, în anii 1999 şi 2000, în comuna Filipeşti, judeţul Bacău[1], pe baza *Chestionarului toponimic şi entopic general, cu un glosar de entopice onomasiologic* (1978), conceput de profesorul Dragoş Moldovanu. Avem în vedere fapte de sintaxă internă şi de sintaxă externă, precum şi elementele de sinonimie care se pot constata pe baza toponimelor culese din zona anchetată. Materialul astfel obţinut a fost examinat pornind de la datele teoretice din bibliografia de specialitate şi din cursul de Introducere în toponimie susţinut de prof. univ. Dragoş Moldovanu la Facultatea de Litere a Universităţii „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi, în anul universitar 1998–1999.

A. Sintaxa internă

Din punct de vedere lingvistic, clasificarea toponimelor se face din perspectiva expresiei toponimice. După Petar Skok[2], se deosebesc două tipuri

[1] Pe baza acestor anchete a fost elaborată *Monografia toponimică a comunei Filipeşti, judeţul Bacău (satele Boanţa, Corneşti, Hârleşti şi Onişcani)* (lucrare de licenţă, îndrumător prof. univ. dr. Dragoş Moldovanu, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2000), din care preluăm materialul faptic avut în vedere pentru cercetarea de faţă. Studiul toponimic din lucrarea menţionată cuprinde o clasificare a toponimelor, prezentarea sinonimelor şi a echivalentelor toponimice, cercetarea sintaxei externe, evidenţierea câmpurilor toponimice, discutarea originii toponimelor şi un glosar. Schema tezei a fost propusă de îndrumătorul acesteia, ceea ce face ca organizarea unora dintre elementele teoretice din cercetarea noastră să fie similară cu cea din alte lucrări de specialitate din ultimul timp, construite pe aceeaşi structură.

[2] Vezi cursul de Introducere în toponimie, ţinut la Facultatea de Litere a Universităţii „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi, în anul universitar 1998–1999, de către prof. univ. dr. Dragoş Moldovanu.

ALIL, t. XLVII–XLVIII, 2007–2008, Bucureşti, p. 113–125

BDD-A1262 © 2007-2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:11 UTC)

fundamentale: *toponimele descriptive* (formate de la apelative) şi *toponimele personale* (formate de la nume de persoane), tipuri cărora le corespund, din perspectivă lexicografică, cele două categorii de nume – comune şi proprii. În cadrul fiecărui tip, se disting mai multe subcategorii: *toponime simple, derivate, sintagme, compuse, perifraze.* În mod convenţional, toate denumirile vor fi înregistrate la nominativ (cazul subiectului, identic cu acuzativul obiectului direct). În lucrarea de faţă, ne vom opri asupra *sintagmelor, compuselor* şi *perifrazelor toponimice.*

1. Sintagmele toponimice sunt „formaţii sintactice plurimembre, caracterizate prin relativa coeziune a termenilor aflaţi în concordanţă de gen şi număr (dacă aparţin grupului nominal) şi prin transparenţa semnificaţiei"[3].

Construcţiile sintagmatice sunt formate dintr-un determinat substantival, permanent articulat când se află în procliză, şi un determinant cu funcţie de atribut cu diferite realizări[4]. Sintagmele pot fi *determinative* şi *apozitive.*

1.1. Sintagmele determinative. Construcţiile sintagmatice determinative sunt formate dintr-un determinat şi un determinant cu funcţie de atribut exprimat prin substantiv în cazul genitiv sau printr-un adjectiv. După felul de realizare a raportului de dependenţă, sintagmele determinative cu determinant substantival pot fi *sintetice* sau *analitice.* Aceste categorii pot angaja ambele tipuri de toponime, personale şi descriptive.

1.1.1. Sintagme sintetice:

– **personale**: *Dealul Vrâncencii, Dealul Aldeştilor, Cotul Micleştii, Cotul Popii, Balta Bănoaiei, Valea Mărinii, Ulița Brăieştilor, Ulița Roşeştilor, Ulița Crețoaiei, Ulița Alboaiei, Ulița Crăciuneştilor, Ulița Beldimanilor, Plopii Borşănoaiei, Fântâna Tămboaiei, +Podul Vrâncencii, Cotul Grosului, Lunca Onişcanilor* (1835)[5];

– **descriptive**: *Lunca Siretului, Balta Boilor, Drumul Bisericii, Ulița Bisericii, Cărarea Bisericii, Ulița Țiganilor, Fânaţul Cârligenilor, Galbenii Precistei* (1856)[6], *Buciumii Mănăstirii Precistei* (1844)[7].

1.1.2. Sintagme analitice personale (formate din termeni nominali în raport de determinare exprimat prin articol proclitic[8]): *Balta lui Morțun, Malul lui Ioniță, Malul lui Brăiescu, Malul lui Gârbu, Zăvoiul lui Ghiță Candet, Zăvoiul lui*

[3] Dragoş Moldovanu, *Introducere* la *Tezaurul toponimic al României. Moldova* (TTRM), vol. I, partea I, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1991, p. XVIII.

[4] *Ibidem*, p. XXXVII.

[5] TTRM I, s.v. *Onişcanii*[1].

[6] TTRM I, s.v. *Galbenii.*

[7] TTRM I, s.v. *Buciumii Precistei.*

[8] Dragoş Moldovanu, *Motive creştine în toponimia Moldovei*, în „Teologie şi viaţă", III, 1993, nr. 4–7, p. 89.

BDD-A1262 © 2007-2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:11 UTC)

Brăiescu, Plopii lui Neculai Munteanu, În Plopii lui Neculai Luca, Poiana lui Moş Tăchiţă, Cotul lui Floareş, Stâna lui Goşman, +Stâna lui Călin de la Olăreşti, +Hanul lui Done, Fântâna lui Neculai Munteanu, Fântâna lui Nică Candet, Fântâna lui Ion Radu, Fântâna lui Jănică, Fântâna lui Ion Ţuţu, +Fântâna lui Goşman, +Fântâna lui Alec Răduc, +Iazul lui Răduc, +Iazul lui Nechita, Ulița lui Alec Rusu, Ulița lui Păduraru, Ulița lui Ioniță, +Satul lui Doni (1900)[9].

Pe baza exemplelor prezentate, se poate constata tendința limbii populare de a extinde uzul sintagmelor analitice în defavoarea celor sintetice, care se păstrează atunci când determinantul este un nume de persoană feminin sau un nume de persoană la numărul plural, dar chiar şi acestea sunt concurate de variante perifrastice: *Fântâna Tămboaiei* > *Fântâna de la Tămbŏaia*.

1.1.3. Alte tipuri de sintagme determinative

1.1.3.1. Între atestările satelor cercetate[10] s-au găsit şi sintagme cu un determinant cu funcție de atribut adjectival exprimat printr-un substantiv cu valoare de adjectiv, nearticulat: *Cărligii Răzăşi* (1838)[11], *Corneştii Răzeşi* (1838)[12], *Galbenii Răzeşi* (1846)[13], sau cu funcție de atribut adverbial: *Muntenii de Sus* (1848)[14].

1.1.3.2. O categorie aparte în cadrul sintagmelor determinative o constituie sintagmele cu determinant adjectival care se structurează pe baza acordului adjectivului cu substantivul: *Prundul Mare, Şoseaua Națională, Şoseaua Județeană, Fântâna Națională, +Podul Vechi, +Şoseaua Veche, +Satul Vechi.*

1.1.3.3. Trebuie remarcată şi prezența sintagmelor prepoziționale, tipice mai ales pentru toponimia minoră: *La Bazin, Între Sate, În Bodancea, La Brăiescu, În Buhleoaia, După Dig, După Sat, Sub Pădure, La Colonel, În Sohodor, În Perişor, În Ţintă, Pe Bălătău, La Munteni, La Ureche, La Creţu, În Bărgăuniţa, În Predoaia, În Cioate, La Tapalagă, Devale-n Zăvoi.*

1.1.3.4. Construcțiile sintagmatice pot fi formate şi dintr-un ansamblu determinativ complex, exemplele fiind caracteristice în special pentru limba veche: *Corneştii Răzeşi, al clucerului Nistor Hăulică* (1838)[15], *Cotunul Porcescului pe Filipeşti* şi *Cătunul Ruşii pe Filipeşti* (1820)[16].

---

[9] TTRM I, p. 797, s.v. *Onişcanii*[1].

[10] Atestările au fost excerptate din mai multe lucrări şi colecții de documente; în multe situații, s-a făcut apel la datele din TTRM.

[11] TTRM I, s.v. *Cârligii*[2].

[12] TTRM I, s.v. *Corneştii*[4].

[13] TTRM I, s.v. *Galbenii*[2].

[14] TTRM I, s.v. *Muntenii*[14].

[15] TTRM I, s.v. *Corneştii*[4].

[16] TTRM I, s.v. *Filipeştii*[1].

BDD-A1262 © 2007-2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:11 UTC)

1.2. Sintagme apozitive. Sunt formate dintr-un determinat şi un determinant cu funcţie de atribut substantival apoziţional, în care numele este la cazul nominativ. În limba veche apoziţia era de obicei articulată, ca şi determinantul: *Satul Galbenii* (1781)[17], *Slobozia Filipeştii* (1859)[18], *Poşta Galbenii* (1820)[19], *Moşiile Galbenii şi Tuleştii* (1460)[20]. De cele mai multe ori, nearticularea apoziţiei la plural din documentele anterioare secolului al XIX-lea trebuie pusă pe seama editorilor, care au „rectificat" forma. Există şi sintagme apozitive actuale, cu determinantul în cazul nominativ, însă nearticulat: *Dealul Aldeşti, Cimitirul Hârleşti.* Când determinantul este un substantiv de genul feminin, terminaţia sa este omofonă cu articolul hotărât corespunzător: *Balta Bărgăuniţa, Scruntarul Boanţa.*

Din analiza de mai sus, a tipului toponimic sintagmatic, se mai poate observa că predomină construcţiile sintagmatice determinative, mai ales cele analitice în cazul toponimelor personale (acestea din urmă fiind majoritare). Această preponderenţă a toponimiei personale, referindu-ne aici la comuna zonă de referinţă, se explică prin spaţiul relativ restrâns, cu puţine variaţii de relief, în care proprietatea individuală este bine reprezentată şi îşi găseşte în mod necesar un corespondent în plan toponimic.

2. Compusele toponimice sunt „formaţii asintactice, plurimembre, caracterizate prin strânsa coeziune a termenilor, a căror concordanţă de gen şi număr este facultativă, şi prin lipsa de transparenţă a semnificaţiei în toate cazurile în care ele nu rezultă din inversarea membrilor unei sintagme"[21].

Deosebirea între compusul toponimic şi sintagma toponimică este dată de natura diferită a determinatului: toponim (în cazul compuselor) şi apelativ în funcţie toponimică (în cazul sintagmelor).

Compusele sunt tipice pentru toponimia oficială: *Onişcanii-Târg* şi *Onişcanii-Sat* (1908)[22], *Onişenii-Târg* şi *Onişenii-Sat* (1959)[23], *Buciumii-Precista* (1854)[24].

3. Perifrazele toponimice sunt structurile în care elementul de relaţie este o prepoziţie (*Budăile de la Aldeşti*). Ele rezultă prin comprimarea atributivelor, prin elipsa determinatului sau prin combinarea celor două procedee:

3.1. Perifraze rezultate din comprimarea unei propoziţii atributive, al cărei predicat poate fi un verb de mişcare sau de stare. Acestea pot fi clasificate în personale şi descriptive şi pot fi grupate după prepoziţii.

[17] Arhivele Naţionale Iaşi, *Documente*, 107/14.
[18] TTRM I, s.v. *Filipeştii*[1].
[19] TTRM I, s.v. *Galbenii*[2].
[20] *Documenta Romaniae Historica* (DRH), seria A, *Moldova*, vol. II, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1976, p. 95.
[21] D. Moldovanu, *Introducere...*, p. XLII.
[22] TTRM I, s.v. *Onişcanii*[1].
[23] TTRM I, s.v. *Onişcanii*[1].
[24] TTRM I, s.v. *Buciumii Precistei.*

BDD-A1262 © 2007-2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:11 UTC)

3.1.1. Perifraze personale. Predomină perifrazele cu prepoziția *(de) la*: Drumul care duce la Aldeşti → *Drumul (de) la Aldeşti*; Drumul care vine de la Moldoveni → *Drumul (de) la Moldoveni*; Ruptura care este la Mihai Roşu → *Ruptura (de) la Mihai Roşu*; Hulboana care este la Costică Candet → *Hulboana (de) la Costică Candet*. Alte perifraze personale formate cu prepoziția *(de) la*: *Cotul de la Brăiescu, Cotul de la Muraru, +Dolia de la Gheorghe Dumitru, Adăpătoarea de la Tulucești, Gârla de la Brăiescu, Gârla de la Rusu, Siretul Vechi de la Tuluc, Malul de la Ioniță, Malul de la Mihai Roşu, Malul de la Nică a lui Ionel, Malul de la Brăiescu, Malul Mare (de) la Stâncă la Ioniță, Malul cel Mare (de) la Mărioara lui Nică, Prundul de la Brăiescu, Scruntarul de la Rusu, Grindul (de) la Hriscu, Zăvoiul de la Brăiescu, Zăvoiul de la Muraru, Zăvoiul de la Ionel, +Spinii de la Crețu, Stâna de la Alec al Mariei, Fântâna (de) la Nică Candet, Fântâna (de) la Ion Radu, Fântâna (de) la Jănică, Fântâna (de) la Ion Țuțu, Fântâna (de) la Petrică Roşu, Fântâna de la Bombonica, Fântâna (de) la Tămboaia, Ulița (de) la Ioniță, Ulița (de) la Brăiescu, Ulița(de) la Bută, Ulița de la Crăciun, Cărarea de la Neculai Luca, Podul de la Crăciun, +Podul de la Marin, Vadul de la Brăiescu, Adăpătoarea de la Bodancea, Dealul de la Aldeşti, Islazul de la Vidraşcu, Cimitirul de la Hârleşti, Budăile de la Aldeşti, Drumul (de) la Buhleoaia, Drumul de la Vidraşcu, Cărarea de la Podul Bănoaiei, Podul de la Şerbăneşti.*

În toponimia zonei cercetate am identificat şi câteva perifraze personale formate cu prepoziția *de sub*: *Ruptura de sub Icuşeşti, Bulboana de sub Icuşeşti, +Dolia de sub Spiridoneşti*, sau cu *de pe*: *Cărarea de pe Hat la Grădinaru.*

3.1.2. Perifraze descriptive. Şi în perifrazele descriptive formate prin comprimarea atributivelor, predomină prepoziția *(de) la*: Prundul care este la Cotul Popii → *Prundul de la Cotul Popii*; Dealul care este la Munteni → *Dealul (de) la Munteni*; Drumul care vine de la Sohodor → *Drumul (de) la Sohodor*; Cărarea care duce la Cimitir → *Cărarea de la Cimitir*. Alte exemple: *Prundul de la Pod la Olăreşti, Zăvoiul de la Podul Vechi, Mlaja de la Podul Vechi, Poiana de la Podul Vechi, Imaşul de la Moară, Iarba de la Sohodor, Budăile de la Vlanici/de la Munteni, Fântâna de la Imaşul Onişcănenilor, Drumul (de) la Moară, Drumul (de) la Islaz, +Podul de la Olăreşti, Poiana de la Batardou, Grădina de la Munteni.*

Au fost înregistrate, de asemenea, şi perifraze descriptive formate cu prepozițiile *(de) sub* (*Drumul de sub Pădure*), *de după* (*Balta de după Colectiv, Zăvoiul de după Sat, Islazul de după Sat*), *din* (*Zăvoiul din Cotul Popii, Cărarea din Plopi*). În aceste perifraze, prin comprimarea atributivelor, se elimină verbul, dar se menține prepoziția, astfel încât verbul, din explicit, devine implicit, subiacent[25].

[25] Moldovanu, *Motive...*, p. 89.

BDD-A1262 © 2007-2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:11 UTC)

3.2. Perifraze rezultate din elipsa verbului sau a numelui, a determinatului în genere, care au aspectul unor *construcții prepoziționale*:

3.2.1. Perifraze descriptive: „mă duc devale-n zăvoi" → *Devale-n Zăvoi*; „mă duc la Mal la Colectiv" → *La Mal la Colectiv*; „mă duc la Mal la Olăreşti" → *La Mal la Olăreşti*.

3.2.2. Perifraze personale: „mă duc la Vad la Muraru" → *La Vad la Muraru*; „mă duc la Bulboană la Otea" → *La Bulboană la Otea*.

3.3. Perifraze rezultate prin combinarea celor două procedee

3.3.1. Perifraze descriptive: „mă duc în Nuielele care sunt lângă Balastieră" → *În Nuiele lângă Balastieră*; „mă duc în Nuielele care sunt la Boanța" → *În Nuiele la Boanța*; „mă duc la +Grădina care se află lângă Duruitoarea" → *+La Grădină la/lângă Duruitoarea*.

3.3.2. Perifraze personale: „mă duc în +Spinii care sunt la Ghiță Crăciun" → *+În Spini la Ghiță Crăciun*; „mă duc la Porumbelele care sunt la Moş Tăchiță" → *La Porumbele la Moş Tăchiță*. Comprimarea şi elipsa funcționează ca *scheme sintactice* ale denominației toponimice, alternând cu structurile prepoziționale atunci când denumirea nu a fost încă fixată.

În uz alternează prepozițiile *la* cu *de la* (*Iazul de la Aldeşti* cu *Iazul la Aldeşti*, *Drumul de la Moară* cu *Drumul la Moară* etc.), *sub* cu *de sub* (*+Dolia de sub Spiridoneşti* cu *+Dolia sub Spiridoneşti*), *după* cu *de după* (*Zăvoiul de după Sat* cu *Zăvoiul după Sat*) etc. Alternanța se explică prin cele două modalități de indicare a unui loc prin verbe de mişcare: dinspre vorbitor („mă duc la...") şi dinspre obiect („vin de la..."). Această schemă s-a extins prin analogie şi la alte prepoziții cu sens local, care indică poziția în afara vorbitorului: locul se găseşte/se află *sub* sau *după* ceva (*După Sat* → *Zăvoiul de după Sat/Zăvoiul după Sat*).

Formele perifrastice coexistă cu formele sintagmatice (*Ulița de la Brăiescu* şi *Ulița Brăieştilor*; *Dealul de la Aldeşti* şi *Dealul Aldeştilor* etc.).

Din punct de vedere diacronic, subtipurile reprezintă niveluri diferite de abstractizare: *Ulița la Beldimani* (I – perifrază toponimică), *Ulița Beldimanilor* (II – sintagmă determinativă sintetică personală), *La Beldimani* (III – sintagmă prepozițională formată prin elipsa lui I).

B. Sintaxa externă

Sintaxa externă a toponimelor priveşte încadrarea acestora într-o propoziție, având, deci, în vedere o comunicare completă, în care aceştea reprezintă o parte de propoziție; de exemplu, „mă duc în Zăvoiul de la Brăiescu", unde *Zăvoiul de la Brăiescu* este o unitate complexă (perifrază) cu funcție de parte de propoziție (complement). De raportul dintre componentele unităților complexe (*Zăvoiul de la*

BDD-A1262 © 2007-2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:11 UTC)

Brăiescu – perifrază, *Zăvoiul lui Brăiescu* – sintagmă determinativă analitică cu determinant personal) se ocupă sintaxa internă.

Există câteva elemente care prezintă un interes deosebit în analiza sintaxei externe a toponimelor din zona la care ne referim: principalele prepoziţii folosite cu verbe de mişcare, articularea sau nearticularea toponimului precedat de prepoziţie, folosirea genitivului sintetic sau analitic. Pentru observarea principalelor prepoziţii înregistrate în toponimia acestei zone s-au ales verbele de mişcare pentru că sunt utilizate frecvent cu toponime. Contextele sintactice sunt de obicei aceleaşi, ele fiind rezultatul unor întrebări-şablon. Principalele prepoziţii folosite cu verbe de mişcare sunt:

– *la*: „mă duc la Siret", „mă duc la Fântâna de la Imaşul Onişcănenilor", „mă duc la Podul Vrâncencii", „mă duc la Zăvoiul de la Brăiescu", „mă duc la Budăi la Aldeşti", „ajung la Ulița Brăieştilor", „mă duc la Sohodor", „mă duc la Buhleoaia";

– *în*: „mă duc în Prund", „mă duc în Prund la Brăiescu", „intru în Balta de la Brăiescu", „nu te scălda în Hulboana de sub Icuşeşti", „intru în Vadul de la Brăiescu", „s-a înecat în Dolia de la Costică Candet", „intru în Iazul de la Aldeşti", „urc în Deal la Aldeşti", „mă duc în Valea Micleştii", „mă duc în Zăvoiul de după Sat", „mă duc în Poiana de la Batardou", „mă duc în Şerbăneşti", „ajung în Cărarea de pe Hat la Grădinaru", „stau în Ulița lui Alec Rusu";

– *pe*: „mă urc pe Malul de la Ioniță", „mă duc (la pescuit) pe Canal", „mă duc pe Sohodor", „mă duc pe Median", „merg pe Drumul de sub Pădure", „mă urc pe Dealul de la Munteni";

– *din*: „ies din Siret", „iau apă din Siret", „vin din Prund de la Muraru", „ies din Gârla de la Marin", „l-au scos din Bulboana de sub Icuşeşti", „vin din Cotul Popii", „cobor din Dealul Muntenilor", „vin din Valea Micleştii", „vin din Predoaia", „vin din Zăvoiul de la Podul Vechi", „vin din Han";

– *de la*: „vin de la Budăile de la Aldeşti", „vin de la Balta lui Morţun", „vin de la Fântâna Tămboaiei", „vin de la Ureche", „vin de la Colonel", „vin de la Grădină", „vin de la Bârjoveni";

– *de pe*: „cobor de pe Malul de la Rusu", „cobor de pe Dealul Vrâncencii", „vin de pe Bălătău", „vin de pe drumul de la Sohodor", „vin de pe Ulița Alboaiei", „vin de pe Cărarea Bisericii", „vin de pe Prundul de la Brăiescu";

– *de sub*: „mă duc să iau lut de sub Stâncă la Ioniță";

– *de după*: „vin de după Dig", „vin de după Sat", „vin de după Şcoală";

– *până la*: „mă duc până la Şerbăneşti", „mă duc până la Fântâna de la Ion Ţuţu".

Se întâlnesc şi cazuri în care se observă folosirea unor prepoziţii în contexte speciale: de exemplu, propoziția „Du-te-n hulboană!", care are înțelesul unei imprecații (= „Du-te şi te-neacă!"), sau perifraza *Devale-n Zăvoi*, care, precedată de prepoziția *de*, apare sub forma „vin de devale-n Zăvoi" (cf. Eminescu, „De din vale de Rovine"), echivalentă cu „vin din Zăvoi".

BDD-A1262 © 2007-2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:11 UTC)

Se remarcă în sistemul prepoziţional al toponimelor pe care le analizăm numeroase alternanţe ce pot fi grupate astfel:

– *în/la*: de exemplu, în enunţul „mă duc în/la Zăvoiul de la Brăiescu", prepoziţia *în* exprimă trăsătura semantică [+ pătrundere], în timp ce *la* arată că toponimul este punctul ce trebuie atins, exprimând direcţia (prepoziţia *în* este mai concretă, mai precisă, în timp ce *la* este foarte generală).

Prepoziţia *în* poate alterna cu prepoziţiile *la* şi *pe* în enunţuri precum: „mă duc în Buhleoaia/la/pe Buhleoaia", în care exprimă ideea de „în cuprinsul, în zona". Alt exemplu: „mă duc la/pe Canal". Prepoziţia *pe* poate avea şi un alt înţeles în afara celui deja menţionat („în cuprinsul, în zona"), şi anume „deasupra": „mă urc pe Dealul de la Aldeşti".

Cele două înţelesuri ale prepoziţiei *pe* se reflectă şi în alte alternanţe ca, de exemplu:

– *de la/de pe*: „vin de la/de pe Bălătău" („vin de la bucata numită Bălătău/vin din zona Bălătău"). Acestea alternează şi cu *din*: „vin din Bălătău";

– *din/de pe*: „cobor din Dealul Muntenilor/de pe Dealul Muntenilor".

În enunţul „vin din/de la Zăvoiul de după Sat" apare alternanţa între prepoziţia *din*, care arată ieşirea dintr-un spaţiu bine delimitat, şi prepoziţia *de la*, care indică punctul de plecare, de exemplu, în drumul către casă.

Din punct de vedere statistic, predomină prepoziţiile *în*, *la* şi *de la*, care precedă toponimele din enunţuri conţinând verbe de mişcare. Mai rar sunt întâlnite şi prepoziţii ca *de sub*, *de după*, *până la*.

În ceea ce priveşte articularea sau nearticularea toponimului precedat de prepoziţie, am putut constata faptul că structurile toponimice complexe sunt supuse unei duble tendinţe:

a) de menţinere a determinatului entopic în forma articulată chiar când este precedat de prepoziţie: „urc pe Dealul de la Aldeşti", „ajung la Podul Vrâncencii", „mă duc la Budăile de la Aldeşti", „vin din Poiana lui Moş Tăchiţă", „vin de la +Stâna lui Goşman", „mă duc la Fântâna Naţională", „ajung la Cărarea Bisericii";

b) de nearticulare a determinatului entopic, precedat de prepoziţie: „urc pe deal la Aldeşti", „ajung la budăi la Aldeşti", „mă duc la adăpătoare la Bodancea", „mă duc la iaz la Aldeşti". În acest caz, determinatul nu mai este un nume propriu, ci un nume comun, un apelativ, şi de aceea trebuie scris cu literă mică.

Astfel, toponimia minoră oscilează între un stadiu preconstitutiv (în care poziţia unui loc este aproximată cu ajutorul unor apelative) şi stadiul constituit (în care apelativul devine nume propriu prin articulare). Oscilaţia priveşte doar perifrazele, nu şi sintagmele determinative, în care determinatul este permanent articulat: *Dealul de la Aldeşti* → „mă urc în deal la Aldeşti" (perifrază); *Dealul Aldeştilor* → „mă urc pe Dealul Aldeştilor" (sintagmă determinativă atributivă);

BDD-A1262 © 2007-2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:11 UTC)

Malul la Ioniță → „mă duc la mal la Ioniță" (perifrază); *Malul lui Ioniță* → „mă duc la Malul lui Ioniță" (sintagmă determinativă atributivă); *Ulița de la Biserică* → „mă duc la uliță la Biserică" (perifrază); *Ulița Bisericii* → „mă duc pe Ulița Bisericii" (sintagmă determinativă atributivă); *Zăvoiul de la Muraru* → „mă duc în zăvoi la Muraru" (perifrază); *Zăvoiul lui Muraru* → „mă duc în Zăvoiul lui Muraru" (sintagmă determinativă atributivă). Aşadar, un toponim precedat de prepoziție este întotdeauna articulat atunci când este exprimat printr-o sintagmă determinativă sintetică sau analitică („stau pe Ulița Roşeştilor", „mă duc în Balta Bănoaiei", „mă duc la Plopii Borşănoaiei", „vin din Ulița Bisericii", „iau apă de la Fântâna lui Goşman", „ajung în Cotul lui Floareş" etc.) sau printr-o sintagmă adjectivală („merg pe Şoseaua Națională", „mă duc la Podul Vechi", „iau apă din Fântâna Națională" etc.).

Toponimele precedate de prepoziție, exprimate prin perifraze, pot fi atât articulate, cât şi nearticulate (în ultimul caz determinatul devenind nume comun, apelativ): „mă duc pe prund la Brăiescu" – „mă duc pe Prundul de la Brăiescu"; „vin de la budăi de la Aldeşti" – „vin de la Budăile de la Aldeşti"; „vin de la fântână de la Ion Radu" – „vin de la Fântâna de la Ion Radu"; „mă duc în poiană la Batardou" – „mă duc în Poiana de la Batardou" etc. Se poate constata că articularea sau nearticularea formațiilor toponimice depinde de tipul toponimelor şi chiar de prepozițiile cu care sunt folosite. Când este vorba de toponime simple, sistemul românesc popular obligă la nearticulare dacă acestea sunt precedate de prepoziție: „mă duc la Siret", „vin din Prund", „vin de pe Sohodor", „merg pe Dig", „vin din Răzoale", „vin din Şurini", „mă duc la Cârligi", „vin din Vidraşcu". Regimul principalelor prepoziții folosite cu verbele de mişcare, ca şi problema articulării sau a nearticulării toponimelor precedate de prepoziție au legătură directă cu funcția sintactică de circumstanțial de loc pe care un toponim o poate îndeplini în propoziție.

Din punctul de vedere al sintaxei externe a toponimelor interesează, de asemenea, şi studierea formei toponimelor la cazul genitiv, care presupune şi studierea funcției lor de *atribut*, exprimat sintetic („în marginea Prundului de la Brăiescu") sau analitic („în margine la Prundul de la Brăiescu").

Genitivul sintetic apare atunci când determinantul atributului toponimic este articulat: „beau din apa Siretului", „am ajuns în marginea Bălătăului", „am băut din apa Fântânii de la Ion", „m-am scăldat în apa Gârlii de la Brăiescu", „am ajuns în vârful Dealului de la Munteni", „am ajuns în marginea Buhleoaiei", „se joacă pe marginea Medianului", „am ajuns în mijlocul Drumului de sub Pădure", „merg pe mijlocul Uliței lui Alec Rusu", „vin pe mijlocul Cărării de pe Hat la Grădinaru".

Genitivul analitic este utilizat atunci când determinatul atributului toponimic este nearticulat: „am ajuns în margine la Valea Mărinii", „am ajuns în vârf la Dealul de la Munteni", „ajung în margine la Zăvoiul de după Sat", „ajung în

BDD-A1262 © 2007-2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:11 UTC)

margine la Răzoale", „am ajuns în margine la Poiana lui Moş Tăchiţă", „se joacă pe margine la Median", „ajung în margine la Grădina de la Duruitoarea". Este vorba, însă, de o tendinţă, şi nu de o regulă, pentru că genitivul analitic poate apărea şi după un determinat nominal articulat: „am băut din apa de la Budăile de la Aldeşti", „am văzut acoperişul de la Stâna lui Goşman", „am ajuns în margine la Bodancea".

Pe baza exemplelor date se remarcă o preferinţă a sintaxei populare pentru genitivul analitic în defavoarea formelor sintetice, fapt care se înscrie în tendinţa generală a vorbirii populare de a refuza literarizarea sintaxei, observabilă mai ales la vorbitorii mai tineri.

Răspunsurile la întrebările de sintaxă din cursul anchetei directe, pe teren, au permis sesizarea unor fluctuaţii ale structurilor toponimice (pentru acelaşi referent s-au obţinut, în unele cazuri, mai multe forme: sintagme determinative sau apozitive, perifraze etc.)

C. Sinonime şi echivalente toponimice

1. Sinonime toponimice sunt acele toponime care uzează de lexeme diferite pentru a desemna acelaşi obiect. Ele fie apar în cadrul aceleiaşi comunităţi, fie sunt folosite de comunităţi diferite (de pildă de localnici şi de vecinii din alt sat). Exemple:

– *În Han* şi *La Şosea*. Sinonimia se explică prin caracterul relativ recent al celui de al doilea toponim (*La Şosea*), astfel încât acesta nu a reuşit să se generalizeze. Hanul care a dat numele acestei părţi de sat nu mai este, dar s-a păstrat ca reper antropic în toponimie (fenomen de demotivare toponimică).

– *Cotul Grosului* şi *Corduneni*. *Cotul Grosului* este numele vechi al satului *Corduneni*, oiconim motivat de venirea în zonă a unor familii din satul Cordun (Bucovina) sau din satul Cordun de lângă Roman.

– *Drumul Beldimanilor* şi *Uliţa Ţiganilor*. Cele două toponime sunt sinonime, cel de al doilea funcţionând în registru peiorativ.

– *Uliţa Roşeştilor* şi *Uliţa Piraţilor*. Cel de-al doilea toponim pleacă de la porecla ce s-a dat familiilor Roşu („Piraţi").

– *Uliţa de la Crăciun* şi *Drumul lui Toică*. Şi această sinonimie se explică pe baza poreclei celui ce a dat numele acelei uliţe („lui Gheorghe Crăciun i se zice şi Toică"[26]).

2. Echivalente (morfo)sintactice sunt formaţiile toponimice dezvoltate de la acelaşi lexem (determinant) prin procedee gramaticale diferite. Sunt morfologice echivalenţele între singular şi plural (*Dealul Aldeştilor* şi *Dealul Aldeştiului*) sau

[26] Explicaţie dată de informatori.

BDD-A1262 © 2007-2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:11 UTC)

între nominativul articulat şi genitiv, mai ales în limba veche (*Aldeştii* şi *Satul Aldeştilor*). Asemenea echivalente denotă o instabilitate denominativă caracteristică toponimelor relativ recente în care forma numelui nu s-a fixat încă. De regulă, echivalentele pot fi sesizate pe baza răspunsurilor la întrebările de sintaxă din chestionarul cu care s-a lucrat în ancheta de la Filipeşti.

Pentru toponimul *Dealul de la Aldeşti*, aceste întrebări au scos în evidenţă o multitudine de forme echivalente. La întrebarea „Cum zici că te urci acolo?", s-a răspuns: „Mă urc pe *Dealul de la Aldeşti/Dealul Aldeştiului/Dealul Aldeştilor*"/„Mă urc în *Deal la Aldeşti*".

Se poate constata existenţa formelor toponimice diferite ce trimit la acelaşi referent:

– *Dealul Aldeştilor/Dealul Aldeştiului* – sintagmă atributivă, sintetică, cu determinant substantival în cazul genitiv, la singular şi la plural, obţinută ca răspuns şi la întrebarea: „Mă urc... unde?". *Dealul Aldeştilor* reprezintă forma populară normată, canonică, în timp ce *Dealul Aldeştiului* este o inovaţie populară reflectând tendinţa de trecere la singular a oronimelor la plural;

– *Dealul de la Aldeşti* – perifrază în care elementul de relaţie între determinant şi determinat este prepoziţia *(de) la*. Este o construcţie populară liberă, perifrastică, obţinută ca răspuns şi la întrebarea „Cum spui: cobor... de unde?";

– *Dealul la Aldeşti* – perifrază având ca element de relaţie prepoziţia *la*. Este o formă populară liberă, perifrastică.

La întrebarea „Ce nume au dealurile?" s-a răspuns *Dealul Aldeşti*, care este, după cum arătam mai sus (vezi **2.1**), o sintagmă apozitivă cu determinantul personal în cazul nominativ, nearticulat şi care reprezintă forma oficială.

Pentru toponimul *Malul lui Ioniţă*, la întrebarea „Cum zici că te duci acolo?" s-a răspuns cu formele echivalente „Mă duc la *Malul lui Ioniţă/Malul de la Ioniţă*". În acest caz se observă existenţa a două forme toponimice diferite, dar echivalente, pentru că se realizează cu aceleaşi lexeme şi trimit la acelaşi referent:

– *Malul lui Ioniţă* – sintagmă determinativă analitică, obţinută şi ca răspuns la întrebarea „Cum se numesc malurile?". Forma de genitiv a determinantului („[al] lui Ioniţă") are o funcţie locală şi nu una posesivă;

– *Malul de la Ioniţă* – perifrază realizată cu ajutorul prepoziţiei *de la*; este obţinută ca răspuns dat de un alt informator, la aceeaşi întrebare, sau chiar de acelaşi informator, în momente diferite ale anchetei.

La întrebarea „Am ajuns în marginea... cui ?", s-a înregistrat răspunsul „Am ajuns în marginea *Malului la Ioniţă*", unde forma *Malul la Ioniţă* este o perifrază.

Este de remarcat faptul că formele perifrastice *Malul de la Ioniţă/Malul la Ioniţă* (construite cu prepoziţii ce au sens de localizare) sunt echivalente cu o sintagmă determinativă analitică, *Malul lui Ioniţă*, unde genitivul are, de asemenea, funcţie locală.

BDD-A1262 © 2007-2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:11 UTC)

La întrebarea „De unde vii?" s-a răspuns: „Vin de la *Fântâna lui Ion Țuțu*" sau „Vin de la *Fântâna de la Ion Țuțu*", unde forma *Fântâna lui Ion Țuțu* (sintagmă determinativă analitică cu genitivul posesiei – fântâna este la poarta curții lui Ion Țuțu, este a lui) a fost dată și ca răspuns la întrebarea „Apa... cui?". Din nou apare ilustrată echivalența între o formă sintagmatică și forma perifrastică a aceluiași toponim.

Faptul că unele formații toponimice nu sunt stabile este relevat și de răspunsurile privind întrebarea „Mijlocul... cui ?", pentru toponimul *Drumul Bisericii* („mijlocul *Drumului Bisericii*"/„mijlocul *Drumului de la Biserică*") sau pentru toponimul *Ulița Brăieștilor* („mijlocul *Uliței Brăieștilor*" sau „mijlocul *Uliței de la Brăiescu*"/„mijlocul *Uliței la Brăiescu*").

Un alt exemplu de echivalență îl constituie formele toponimului *În Prund* și *Prundul Mare*, unde construcția prepozițională este echivalentă cu sintagma determinativă adjectivală. Prima se justifică prin tendința de economie lingvistică și pentru că este vorba de singurul prund (care este și mare) la Siret, din apropierea satului Hârlești (com. Filipești), ceea ce motivează circulația ambelor forme.

Toate aceste forme echivalente denotă variabilitatea construcțiilor în funcție de contextul vorbirii și mobilitatea toponimiei minore, încă nefixată în forme stabile, cel puțin pentru unele elemente ale sistemului toponimic al zonei anchetate (deoarece vizează doar unele denumiri).

D. Concluzii

În lucrarea de față am plecat de la clasificarea lingvistică a toponimelor, precizând cele două tipuri fundamentale (*toponime descriptive* și *toponime personale*), fiecare având mai multe subcategorii (*toponime simple*, *derivate*, *sintagme*, *compuse* și *perifraze*).

În cercetarea *sintaxei externe*, ne-am concentrat atenția asupra studiului principalelor prepoziții folosite cu verbe de mișcare (evidențiind astfel funcția de complement circumstanțial de loc a toponimelor); se remarcă predominarea prepozițiilor *la* și *de la*, precum și folosirea unor prepoziții care apar rar pe lângă verbele de mișcare folosite în întrebările adresate subiecților (de exemplu, *a veni*), cum ar fi prepoziția *după*. Apoi, în privința articulării sau a nearticulării toponimelor precedate de prepoziție, am putut constata utilizarea articulată a tuturor toponimelor, mai puțin a celor simple. Am avut în vedere și folosirea genitivului analitic sau sintetic; sintaxa populară preferă genitivul analitic, evitându-l pe cel sintetic, mai dificil de folosit în enunțuri.

Se observă o predominare netă a sintagmelor și a perifrazelor, ceea ce relevă faptul că în mediul rural se utilizează formații toponimice cu un grad de abstractizare mai redus, preferându-se forme care fac trimiteri clare la diferiți referenți.

BDD-A1262 © 2007-2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:11 UTC)

Sinonimele întâlnite nu sunt prea numeroase, necreându-se confuzii în ceea ce priveşte desemnarea obiectelor; majoritatea sinonimelor se datorează, de exemplu, coexistenţei între forma numelor de persoană cunoscute de toţi şi porecle. *Echivalentele* sunt mai numeroase, fapt ce demonstrează o instabilitate denominativă, caracteristică mai ales pentru toponimele relativ recente, în care forma numelui nu s-a fixat încă.

ÉLÉMENTS DE SYNTAXE ET DE SYNONYMIE EN TOPONYMIE (FILIPEŞTI, BACĂU)

RÉSUMÉ

Dans ce travail on est parti de la classification des toponymes, précisant les deux types fondamentaux (*les toponymes descriptifs* et *les toponymes personnels*), chacun ayant plusieurs sous-catégorisations (*des toponymes simples*, *des dérivés*, *des syntagmes* et *des périphrases*).

Dans la recherche de la *syntaxe externe* l'auteur a envisagé l'étude des principales prépositions utilisées avec des verbes de mouvement (mettant en évidence de cette manière la fonction syntaxique de circonstanciel de lieu des toponymes); on remarque la prédominance des prépositions *la* et *de la*, et l'utilisation de certaines prépositions qui apparaissent rarement à coté des verbes de mouvement utilisés dans les questions adressées aux sujets (*a veni* «venir», par exemple), telle la préposition *după*. L'auteur a été intéressé aussi par l'articulation ou la non-articulation des toponymes précédés par une préposition, constatant l'utilisation articulée de tous les toponymes, sauf des toponymes simples. La syntaxe populaire préfère le génitif analytique en évitant le génitif synthétique qui est plus difficile à utiliser dans des énoncés.

On remarque une prédominance nette des syntagmes et des périphrases, ce qui relève le fait que le milieu rural utilise des formations ayant un degré d'abstractivité plus réduit, parce qu'on préfère les formes qui renvoient à des référents différents.

L'auteur observe aussi que les synonymes rencontrés ne sont pas trop nombreux, il n'y a pas des confusions en ce qui concerne la désignation des objets; la majorité des synonymes sont dus à la coexistence entre la forme, par exemple, des noms de personnes connus par tous et les surnoms. Les équivalents sont plus nombreux, ce qui démontre une certaine instabilité dénominative caractéristique surtout pour les toponymes relativement récents, dont la forme n'est pas encore fixée.

Institutul de Filologie Română
„A. Philippide"
Iaşi, str. Codrescu, nr. 2

BDD-A1262 © 2007-2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:11 UTC)